

Raons tècniques i normatives del caràcter universal de la renda bàsica

Daniel Raventós. Universitat de Barcelona. Xarxa Renda Bàsica

Al començament de novembre de 2007, en el marc del Fòrum de les Cultures que va tenir lloc a la ciutat mexicana de Monterrey, es va aprovar més o menys solemnement una declaració anomenada «Declaració universal de drets humans emergents». En realitat, era la continuació d'una primera declaració que s'havia fet en el Fòrum de les Cultures de Barcelona tres anys abans. Aquesta declaració vol ser —sense pretensió de substituir-la— una adequació de la declaració del 10 de desembre de 1948, que aviat farà seixanta anys, a la nova realitat social del començament del segle XXI.

Ja en el punt tercer del primer article podem llegir: «El dret a la renda bàsica o ingrés ciutadà universal, que assegura a tota persona, amb independència de l'edat, el sexe, l'orientació sexual, l'estat civil o la condició laboral, el dret a viure en condicions materials de dignitat. Per a aquest fi es reconeix el dret a un ingrés monetari i incondicional periòdic, sufragat amb reformes fiscals i a càrrec dels pressupostos de l'Estat, com a dret de ciutadania, a cada membre resident de la societat, independentment de les seves altres fonts de renda, que sigui adequat per permetre-li cobrir les necessitats bàsiques.»

Al marge d'altres consideracions, és oportú d'entrada constatar la connexió «natural» immediata entre una declaració tan «universal» com la dels drets humans emergents i la renda bàsica.

Els avantatges tècnics

Al llarg del debat acadèmic sobre la renda bàsica que s'ha desenvolupat en

els darrers vint anys, s'ha aportat una sèrie de raons sobre els avantatges que té la renda bàsica,¹ pel seu caràcter universal i incondicional, respecte als subsidis condicionats o focalitzats.

L'estigmatització s'associa al fracàs social que per a algunes persones pot suposar el fet de ser beneficiari d'un subsidi de pobresa. O també al fet que per poder accedir a una pensió no contributiva per invalidesa s'ha de demostrar un 65% de disminució. Amb la renda bàsica això desapareix perquè, com que es tracta d'una assignació que rebria tota la ciutadania i les persones amb residència acreditada, ningú no podria sentir-se assenyalat pel fet de rebre-la.

Els costos administratius, tan alts en els programes de subsidis condicionats proporcionalment a la quantitat total assignada al conjunt dels beneficiaris-perceptors, resultarien molt reduïts amb la renda bàsica, tant de manera proporcional com absoluta. Proporcionalment, la quantitat que rebrien els beneficiaris en concepte de renda bàsica seria d'un volum total molt més gran que en el cas dels subsidis condicionats, i el cost administratiu per beneficiari seria molt més petit que qualsevol programa de subsidis condicionats. Absolutament, el cost de garantir l'abonament (mensual o anual, tant se val) de la renda bàsica sense haver d'emprendre comprovacions de cap tipus (nivell de pobresa, estat de necessitat, etc.) no hauria de suposar una despesa gaire gran en personal; els programes de subsidis condicionats tenen

uns costos administratius absoluts alts per la necessitat d'haver de fer, atesa la mateixa lògica de la condicionalitat, comprovacions o test de recursos.

Pel que fa als controls dels serveis socials sobre la vida dels beneficiaris, una característica difícil d'evitar en els subsidis condicionats (les rendes mínimes d'inserció, assenyalament), la renda bàsica permet superar-los completament. Si el que s'ha d'acreditar és simplement el lloc de residència, la invasió de la vida privada desapareix.

Pel que fa al clientelisme i les arbitriarietats administratives de molts subsidis condicionats, la renda bàsica és un bon remei. Efectivament, un sistema de renda bàsica suprimeix la discrecionalitat que els subsidis condicionats poden patir en algunes administracions. La renda bàsica, com que es rebria independentment d'altres condicions que no siguin les de ciutadania o residència acreditada, no permet l'arbitriarietat de funcionaris i administracions poc escrupolosos.²

La renda bàsica es percebria independentment de la forma de convi-

1. Se'n pot trobar una relació força exhaustiva a VANDERBORGH T I VAN PARIJS (2005) i RAVENTÓS (2007a).

2. No és objecte d'aquest article l'exposició de les justificacions filosòfopolítiques de la renda bàsica. Però aquesta característica de la renda bàsica, la d'evitar les arbitriarietats en la concessió de determinats subsidis, és valorada especialment per les posicions filosòfopolítiques republicanes. Per a una defensa de la renda bàsica des de l'ideari normatiu republicà, vegeu CASASSAS I RAVENTÓS (2006), CASASSAS (2007), DOMÈNECH I RAVENTÓS (2007b), PETIT (2007) i RAVENTÓS (2007a).

vència escollida. Tant si es conviu a la mateixa llar amb persones de distintes generacions, amb parella del mateix o de distint sexe, amb un grup d'amics, etc., la renda bàsica es percebria igualment. Aquesta característica suposaria una coevolució amb les transformacions de les famílies que s'han constatat al llarg de les darreres dècades.

Per acabar en algun lloc aquest apartat dels avantatges tècnics de la universalitat de la renda bàsica, apuntaré que aquesta mesura també representaria una bona resposta a les deficiències d'adaptació als canvis del mercat de treball de les darreres dècades, que presenten algunes prestacions condicionades: atur de llarga durada, el creixent fenomen dels *working poors* –dones, especialment–, contractació molt precària per a sectors percentualment molt grans de la classe treballadora, etc. Aquestes transformacions del mercat laboral fan que moltes persones no tinguin dret a prestacions contributives. Per la seva universalitat, la renda bàsica s'adapta perfectament a aquestes situacions tan disperses.

Els objectius socials

Tal com s'esmentava al començament, juntament amb els avantatges tècnics de la universalitat de la renda bàsica, ara es destaca una breu selecció d'objectius socials particularment interessants³ que aquesta mesura pot satisfer.

Començaré amb l'estigmatització. Tot i que ja s'ha esmentat l'estigma-

tització associada als subsidis condicionats en l'apartat anterior, aquest no és solament un problema tècnic. El mateix John Rawls (1971, §29 i §67), el filòsof polític més citat dels darrers trenta anys, valora l'autoestima com un bé primari importantíssim, perquè, si no se'n té, res no sembla mereixedor d'arribar a fer-se. I una persona estigmatitzada, almenys en aquest context, és una persona que molt probablement no té gens d'autoestima.

La renda bàsica aportaria a moltes dones una independència econòmica que actualment no tenen. Un objectiu social que algunes autores han subratllat amb diferent èmfasi.⁴ Més concretament:

En primer lloc, la renda bàsica seria una resposta força adequada a l'increment que hi hagut de les famílies monoparentals encapçalades per dones, una realitat en part relacionada també amb els ja esmentats canvis en la família experimentats en les darreres dècades.

En segon lloc, com que constitueix una assignació individual, la renda bàsica milloraria la situació econòmica de moltes dones casades o que viuen en parella i depenen materialment del seu marit o company sentimental. Bona part dels subsidis condicionats existents tenen la família com a unitat d'assignació, una realitat que no afavoreix moltes dones. En paraules de Carole Pateman (2006: 115): «Una renda bàsica és important per al feminisme i la democratització precisament perquè

paga no les llars, sinó els *individus com a ciutadans*» (èmfasi de l'autora).

Finalment, el sistema de seguretat social fou erigit assumint que les dones eren economicodependents dels seus marits, de manera que els beneficis aconseguits de la seguretat social ho eren per les contribucions dels seus marits, no per la seva condició de ciutadanes. Tot i que ja s'han fet moltes correccions a aquest estereotip del *male breadwinner*, la renda bàsica és una proposta que esquiva perfectament aquest problema.

Em referiré a continuació al que podria representar la renda bàsica per a la classe treballadora, o almenys per a una bona part d'aquesta classe.

Un aspecte especialment interessant és el que alguns autors⁵ han denominat «la renda bàsica i la desmercantilització de la força de treball». Esquemàticament: a les economies actuals, les persones que no disposen de la propietat de terres o de mitjans de producció, excepte alguns casos molt especials, han de vendre unes hores del seu temps al dia en forma de contracte laboral als propietaris dels mitjans de producció o de terres (o a l'Estat) per poder adquirir tots aquells béns i serveis que

3. Se'n pot trobar una exposició molt més detallada a RAVENTÓS (2007a).

4. PARKER (1993), ROBEYNS (2001), AÑÓN i MIRAVET (2004), PATEMAN (2003 i 2006), BAMBRICK (2006).

5. Entre d'altres: RAVENTÓS i CASASSAS (2003), PATEMAN (2006), VAN PARIJS (2006), WRIGHT (2006).

els permetran viure. Aquesta situació ha rebut el nom de *mercantilització del treball* (o *de la força de treball*), atès que aquesta capacitat de treballar dels qui no tenen cap altra propietat que els permeti eludir el treball assalariat és caracteritzada com una mercaderia. La renda bàsica, per les seves característiques, tindria un efecte parcialment desmercantilitzador del treball.⁶ La desmercantilització de la força de treball, ni que sigui parcial, significaria no haver de dependre de la necessitat de vendre la força de treball com a única possibilitat per poder accedir, mitjançant un salari, als béns i serveis necessaris per tal de sobreviure. En aquest cas la venda de la força de treball seria una opció lliure, no una necessitat obligada d'una gran part de la població, com ho és ara. Fins i tot, si la renda bàsica fos d'una determinada quantitat permetria, en paraules de Pateman (2006: 104): «la llibertat de no treballar remuneradament». No treballar remuneradament no equival, com a principis del segle XXI hauria de ser innecessari insistir, a no treballar. A més del treball remunerat, hi ha dos tipus de treball per la realització dels quals no es rep cap assignació monetària, el domèstic i el voluntari, que són de gran importància social.

La renda bàsica també tindria un altre efecte interessant sobre la classe treballadora: l'augment del poder de negociació que assolirien els treballadors enfront de l'empresari.⁷ La

seguretat en els ingressos que la garantia d'una renda bàsica comportaria impediria que els treballadors quedessin obligats a acceptar una oferta de treball de qualsevol condició. El fet que la sortida del mercat de treball resultés una possibilitat per tenir en compte suposaria per als treballadors una posició negociadora molt més forta de la que actualment disposen. No és el mateix arribar al límit de la ruptura quan es disposa, com és el cas dels empresaris, de la possibilitat real de substituir els treballadors per maquinària o per altres treballadors que fer-ho sabent que la subsistència depèn quasi exclusivament del salari. La relació laboral a les economies anomenades de mercat és clarament asimètrica. Una renda bàsica faria practicable per a molta gent treballadora no solament la desitjada possibilitat de negar-se de manera convincent a acceptar situacions laborals intolerables, sinó també plantejar-se formes diferents d'organització del treball que permetessin aspirar a graus de realització personal més ambiciosos.⁸

Els impostos i la renda bàsica

Tot i que la renda bàsica es pot finançar de diverses maneres,⁹ el fet d'integrar-ne el finançament en el sistema fiscal i en el de prestacions socials augmentaria la igualtat en la distribució de la renda i la progressivitat.¹⁰ La transparència fiscal podria ser molt més gran, un efecte derivat de la renda bàsica que també podria afegir-se als avantatges tècnics.

Quan es pensa en la manera de finançar la renda bàsica, l'associació que s'acostuma a fer amb el sistema impositiu és immediata. La renda bàsica sembla tenir un mal futur, al parer d'algunes persones, pel suposat augment d'impostos que necessàriament comportaria. De manera general, aquesta suposició és simplement errònia. Addicionalment, l'elevat tipus nominal que pot comportar el finançament d'una renda bàsica acostuma a eclipsar la important diferència entre aquest tipus impositiu nominal i el tipus impositiu real. Si pretenem finançar una renda bàsica a partir i exclusivament d'una reforma de l'IRPF, per exemple, per saber si una persona en concret pagarà més o menys

6. La quantitat de la renda bàsica és important i és el que determinaria el grau de desmercantilització. Vegeu, per a diverses possibilitats de finançament i de quantitats, ARCARONS *et alii* (2005), ARCARONS (2007) i RAVENTÓS (2007a: cap. 8).

7. CASASSAS i LOEWE (2001), RAVENTÓS i CASASSAS (2003) i WRIGHT (2006).

8. No cal dir que una de les crítiques més freqüents a la renda bàsica és que «la gent no treballaria». La crítica es refereix al treball remunerat. Per a una resposta sistemàtica a aquesta crítica (com també a deu més tan o més habituals) i a la relació de la renda bàsica amb els tres tipus de treball (remunerat, domèstic i voluntari), vegeu RAVENTÓS (2007a).

9. Per a un finançament a Catalunya particularment interessant, vegeu ARCARONS *et alii* (2005) i ARCARONS (2007). En aquests estudis es mostren múltiples possibilitats tant de diversos tipus impositius (per trams o únic) com de quantitats de renda bàsica.

10. D'una manera molt més dràstica del que hom pugui pensar a primer cop d'ull. Els estudis esmentats en la nota anterior són força explícits sobre això, com mostren els indicadors de Gini, Kakwani i Reynolds-Smolensky, entre d'altres.

impostos que abans, caldrà saber en quin decil es troba pel que fa a la distribució de la renda. Efectivament, com més baixa és la renda, amb la renda bàsica més creix la diferència entre el tipus nominal i l'efectiu (o real). Per contra, quan la renda bàsica és una part molt petita de la renda (insignificant en el cas dels molt rics), el tipus nominal i el real són pràcticament iguals. Per exemple, a partir de l'esmentat estudi d'Arcarons *et alii* (2005) i emprant noves dades,¹¹ es podria finançar, mitjançant una reforma de l'IRPF i la substitució de totes les prestacions monetàries públiques d'una quantitat inferior a la de la renda bàsica (si la prestació pública monetària fos superior la renda bàsica quedaria completada per la quantitat a què arribés aquesta prestació), una renda bàsica de 5.414 euros anuals per a totes les persones adultes de Catalunya i de 2.707 euros anuals per a tots els menors de 18 anys. Els resultats més interessants per al que ara ens interessa són aquests:

1) El tipus nominal únic de l'IRPF seria del 49,9 %. Ara bé, el tipus real per al decil més baix dels declarants seria del -106,9%; per al segon decil seria del -35,3% (que els tipus siguin negatius vol dir que hi ha més transferència en concepte de renda bàsica que l'IRPF que s'ha de pagar). I, per posar encara una altra dada, el sisè decil tindria un tipus real del 3,7%. És clar que a mesura que anem pujant cap als sectors amb la renda més alta, el tipus nominal va aproximant-se al tipus real. Així, només la població compresa dins del nivell del 2% més

ric de la població tindria un tipus real (43,9%) molt més proper al tipus nominal, que ja s'ha dit que seria del 49,9%.

2) El 63,3% dels declarants d'IRPF sortiria guanyant respecte a la situació actual. A aquest 63,3% de població guanyadora caldria afegir una gran majoria de la població que no està inclosa ni directament ni indirectament entre la declarant d'IRPF.

Afirmar que el finançament de la renda bàsica no ha d'implicar necessàriament apujar els impostos no equival a afirmar a) que tothom hi sortirà guanyant (els rics, en els estudis de finançament acabats de citar perden), ni b) que necessàriament sigui bo abaixar els impostos. L'ofensiva generalitzada, amb poques i lloables excepcions, que estem vivint al conjunt del Regne d'Espanya, accentuada durant la campanya electoral de les eleccions del 9 de març de 2008 a favor de la baixada d'impostos, és molt perillosa. Per diverses raons, però n'hi ha quatre que destaquen sobre les altres: 1) tenir drets costa diners;¹² 2) la distribució de la renda és cada cop més desigualitària; 3) qui millor ha entès la competició fiscal són els anomenats *paradisos fiscals*, amb els efectes perversos que això comporta, ja que els 11,5 bilions de dòlars d'impostos que els rics deixen de pagar arreu del món no n'és un dels menors,¹³ i 4) l'enorme frau fiscal.

Pel que fa a aquest darrer punt, pot ser il·lustratiu el cas següent. En una ponència ja citada (Arcarons, 2007) presentada al VII Simposi de la Renda

Bàsica que va tenir lloc a Barcelona al novembre del 2007, i titulada «Finançament d'una renda bàsica a partir d'una reforma de l'IRPF» (basada en més de 100.000 declaracions d'IRPF a Catalunya), es diu que un funcionari mestre de primària amb 12 anys d'antiguitat tenia l'any 2004 una retribució bruta anual de 28.088 euros, i aquesta quantitat suposava estar entre el 20% de la població més rica de Catalunya. Un funcionari professor d'institut, també amb dotze anys d'antiguitat, tenia el mateix any una retribució bruta de 32.110, cosa que el situava entre el 10% de la població més rica de Catalunya. Si això és simplement increïble, què no pensarem del catedràtic d'universitat amb 12 anys d'antiguitat que tenia l'any 2004 una retribució anual de 47.500 euros, és a dir, que estava entre el 5% de la població més rica de Catalunya! Totes aquestes dades són només un indicador (però un indicador gens secundari) del gran frau fiscal que fa la gent rica a Catalunya i, és clar, al Regne d'Espanya.

11. Que poden trobar-se amb detall al capítol 8 de RAVENTÓS (2007).

12. Els grans juristes dels Estats Units Stephen Holmes i Cass Sunstein (1998) ofereixen en el seu ja clàssic llibre *El cost dels drets: per què la llibertat depèn dels impostos?*, una exposició genial i quantificada del cost dels drets. I un d'aquests autors (SUNSTEIN, 1999), un any després, va deixar-ho meravellosament resumit en una entrevista: «L'argument segons el qual la llibertat depèn dels impostos és tan elemental que hom pot tenir una certa esperança que se n'accepti almenys alguna versió [...]. El que és veritablement sorprenent és que hi hagi arguments en contra».

13. RAVENTÓS (2005 i 2007b) i CHRISTENSEN (2008).

L'ofensiva per retallar els impostos no solament pot ser un perill per a una possible implantació de la renda bàsica, sinó també per a determinats serveis públics, que podrien quedar reduïts, privatitzats o suprimits. I, fent memòria de les paraules de Sunstein, també seria una amenaça per a la llibertat.

Voldria acabar aquest apartat recordant el que una mica més amunt he apuntat referent al fet que la integració del finançament d'una renda bàsica en el sistema fiscal i en el sistema de prestacions socials augmentaria la igualtat en la distribució de la renda i la progressivitat, i —qüestió de molta importància— amb una renda bàsica la transparència fiscal podria ser molt més gran. Aquest seria un “efecte secundari” de la renda bàsica francament bo.

Algunes perspectives

El debat sobre la renda bàsica va estar des de la segona meitat dels vuitanta del segle passat fins fa pocs anys centrat a Europa, però actualment ja abasta altres continents.

El 8 de gener de 2004, el president de la República Federal de Brasil, Luiz Inácio “Lula” da Silva, va signar en el palau presidencial una llei que tenia el nom de «Renda bàsica de ciutadania». Hi eren presents, entre molts d'altres, el senador del Partit dels Treballadors, Eduardo Matarazzo Suplicy, copresident actual de la Basic Income Earth Network i defensor des de fa molts anys de la proposta social de la renda bàsica.

Aquesta llei signada ara fa més de quatre anys no preveu amb claredat quan serà finalment aplicada la renda bàsica per a tota la ciutadania, però, com diuen molt gràficament Vanderborght i Van Parijs (2005): «La llei il·lustra, precisament allà on menys s'hauria pogut esperar, la manera com una proposta poc temps enrere considerada fantàsica pot inspirar i motivar els actors polítics i contribuir així a donar forma a la realitat».

En cap lloc del món hi ha una renda bàsica, excepte a Alaska. En aquest territori, des de l'any 1982 tots els habitants i residents, més de 650.000 persones, reben una renda bàsica tal com ha estat definida al començament d'aquest article. Si bé la història de com això va ser possible pot semblar una mica afortunada, no treu que és l'únic lloc al món que, com s'ha dit, té una renda bàsica des de fa un quart de segle. Sóc de l'opinió que la manera de finançar-la no és la més idònia,¹⁴ perquè depèn de les fluctuacions financeres internacionals, però el fet és que tota persona resident a l'extens Estat d'Alaska rep una renda bàsica que actualment se situa entorn dels 2.000 dòlars anuals. I els resultats, al marge d'altres consideracions, han estat molt interessants. Com és ben sabut i alguns autors ho han documentat força acuradament,¹⁵ la renda als Estats Units s'ha redistribuït al llarg del darrer quart de segle a favor dels rics. Alaska, per contra, gràcies a la introducció d'una modesta renda bàsica, ha seguit una

tendència redistributiva contrària a la resta de l'Estat del qual forma part, i això ha portat que mereixi la consideració de «l'Estat més igualitari dels Estats Units» (Vanderborght i Van Parijs, 2005: 25). Aquesta tendència tan diferent a la resta dels Estats Units pel que fa a la redistribució de la renda va ser un dels arguments que va fer servir el president de la República Federal de Brasil, Luiz Inácio “Lula” da Silva, per aprovar la llei esmentada de 8 de gener de 2004.

I què dir de les perspectives de la renda bàsica a la nostra nació, Catalunya, i al conjunt del Regne d'Espanya? Doncs, en primer lloc cal constatar que des de l'any 2002, quan es va discutir una proposta de llei al Parlament de Catalunya,¹⁶ fins a l'octubre del 2007, quan va ser discutida una altra proposta quasi idèntica les Corts espanyoles,¹⁷ la renda bàsica ha estat tema de molts parlaments autonòmics.¹⁸ Que el grau d'informació de molts parlamentaris

14. ALASKA PERMANENT FUND CORPORATION (1988).

15. Entre d'altres, FRANK (1999) i STIGLITZ (2003).

16. Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya, núm. 263. També disponible a <<http://www.nodo50.org/redrentabasica/descargas/RenBaERC.pdf>>.

17. *Diario de sesiones del Congreso de los diputados*, núm. 288. També disponible a <<http://www.nodo50.org/redrentabasica/descargas/debatparlamentari.pdf>>.

18. Cal dir, per evitar qualsevol possible confusió, que a la comunitat autònoma de Navarra i a la del País Basc tenen un subsidi per combatre la pobresa i l'exclusió social que rep el nom de renda bàsica que, òbviament, poc té a veure amb la proposta que aquí s'està defensant i és molt més semblant a les rendes mínimes d'inserció de les altres comunitats autònomes, si bé en conjunt és força més generosa.

sobre la renda bàsica és proper a la ignorància més absoluta, com el debat del 2 d'octubre de 2007 al Parlament espanyol va posar en evidència,¹⁹ és una constatació sobre la qual no és necessari insistir. Però també cal afirmar, sense por d'errar, que tant a Europa com a la resta del món no es podrà discutir en l'esdevenidor més immediat sobre la protecció social i les possibles reformes de l'estat del benestar sense prendre en consideració la proposta de la renda bàsica.

19. Sobre aquest debat parlamentari vegeu DOMÈNECH I RAVENTÓS (2007a).

Textos citats

- ALASKA PERMANENT FUND CORPORATION. «Wealth Management: A Comparison of the Alaska Permanent Fund and Other Oil-Generated Savings Accounts Around the World». *The Trustee Papers*, núm. 5 (1988).
- ANÓN, María José; MIRAVET, Pablo. «El derecho a un ingreso y la cuestión social de las mujeres europeas». A: MARTÍNEZ RIDAURA, J.; AZNAR, Mariano J. (coord.). *Discriminación y diferencia*. València: Tirant lo Blanc, 2004.
- ARCARONS, Jordi. «Financiación de la renta básica a partir de una reforma del impuesto de la renta de las personas físicas». Ponència presentada en el VII Simposi de la Renda Bàsica. Barcelona, 2007.
- ARCARONS, J.; BOSO, À.; NOGUERA, J. A.; RAVENTÓS, D. *Viabilitat i impacte d'una renda bàsica de ciutadania per a Catalunya*. Barcelona: Mediterrània - Fundació Jaume Bofill, 2005.
- BAMBRICK, Laura. «Wollstonecraft's Dilemma: Is a Citizen's Income the Answer?». *Citizen's Income Newsletter*, núm. 2 (2006).
- CASASSAS, David. «Basic Income and the Republican Ideal: Rethinking Material Independence in Contemporary Societies». *Basic Income Studies*, vol. 2, núm. 2 (2007).
- CASASSAS, David; LOEWE, Germán. «Renta básica y fuerza negociadora de los trabajadores». A: RAVENTÓS, D. (coord.). *La renta básica. Por una ciudadanía más libre, más igualitaria y más fraterna*. Barcelona: Ariel, 2001.
- CASASSAS, David; RAVENTÓS, Daniel. «Propiedad y libertad republicana: la renta básica como derecho de existencia para el mundo contemporáneo». *Sin Permiso*, núm. 2 (2007).
- CHRISTENSEN, John. «Paraisos fiscales y pobreza: la gran cuestión». *Temas para el debate*, núm. 158 (2008).
- DOMÈNECH, Antoni; RAVENTÓS, Daniel. «¿Quién teme a la renta básica de ciudadanía?». *El País*, 5-10-2007 (2007a).
- DOMÈNECH, Antoni; RAVENTÓS, Daniel. «Property and Republican Freedom: An Institutional Approach to Basic Income». *Basic Income Studies*, vol. 2, núm. 2 (2007b).
- FRANK, R. H. *Luxury Fever: Why Money Fails to Satisfy in an Era of Excess*. Nova York: Free Press, 1999.
- HOLMES, Stephen; SUNSTEIN, Cass. *The Cost of Rights: Why Liberty Depends on Taxes*. Nova York: W. W. Norton & Co, 1999.
- PARKER, Hermione. «Citizen's Income and Women». *BIRG Discussion Paper 2*. Londres: Citizen's Income, 1993.
- PATEMAN, Carole. «Freedom and Democratization: Why Basic Income is to be Preferred to Basic Capital». A: DOW-DING, Keith; DE WISPELAERE, J.; WHITE, Stuart (ed.). *The Ethics of Stakeholding*. Basingstoke: Palgrave, 2003.
- PATEMAN, Carole. «Democratizing Citizenship: Some Advantages of a Basic Income». A: ACKERMAN, B.; ALSTOTT, A.; VAN PARIJS, P. (ed.). *Redesigning Distribution*. Londres / Nova York: Verso, 2006.
- PETTIT, Philip. «A Republican Right to Basic Income?». *Basic Income Studies*, vol. 2, núm. 2 (2007).
- RAVENTÓS, Daniel. «La competición fiscal, carrera hacia el abismo». A: <<http://www.sinpermiso.info/textos/index.php?id=255>> [últim accés: 20 de gener de 2008] (2005).
- RAVENTÓS, Daniel. *Las condiciones materiales de la libertad*. Barcelona: El Viejo Topo. La traducció anglesa, a cura de Julie Wark, la va editar Pluto Press l'any 2007 (2007a).
- RAVENTÓS, Daniel. «Impuestos en el Reino de España: quién gana y quién pierde». A: *Sin Permiso*, <<http://www.sinpermiso.info/textos/index.php?id=1536>> [últim accés: 30 de gener de 2008] (2007b).
- RAVENTÓS, Daniel; CASASSAS, David. «La renta básica y el poder de negociación de "los que viven con permiso de otros"». *Revista Internacional de Sociología*, núm. 34 (2003), 187-201.
- RAWLS, John. *A Theory of Justice*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press, 1971. La traducció a l'espanyol, a cura de María Dolores González, la va editar el FCE l'any 1979.
- STIGLITZ, Joseph E. *The Roaring Nineties: A New History of the World's Most Prosperous Decade*. Nova York: W. W. Norton & Company, 2003.
- SUNSTEIN, Cass. «Q & A... with Cass Sunstein». *The University of Chicago Chronicle*, vol. 18, núm. 13 (1999). En espanyol, traduït per Juan González-Bertomeu, es pot llegir a <<http://www.sinpermiso.info/textos/index.php?id=1135>> [últim accés: 30 de gener de 2008].
- VAN DERBORGH, Yannick; VAN PARIJS, Philippe. *L'allocation universelle*. París: La Découverte, 2005. La traducció a l'espanyol, a cura de David Casassas, la va editar Paidós l'any 2006.
- VAN PARIJS, Philippe. «Basic Income versus Stakeholder Grants: Some afterthoughts on how best to redesign distribution». A: ACKERMAN, B.; ALSTOTT, A.; VAN PARIJS, P. (ed.). *Redesigning Distribution*. Londres / Nova York: Verso, 2006.
- WRIGHT, Erik Olin. «Basic Income as a Socialist Project». *Basic Income Studies*, vol. 1, núm. 1 (2006).